म. ग्रं. सं. ठाणें
विषय काव्य
सं. क्र. २४२८

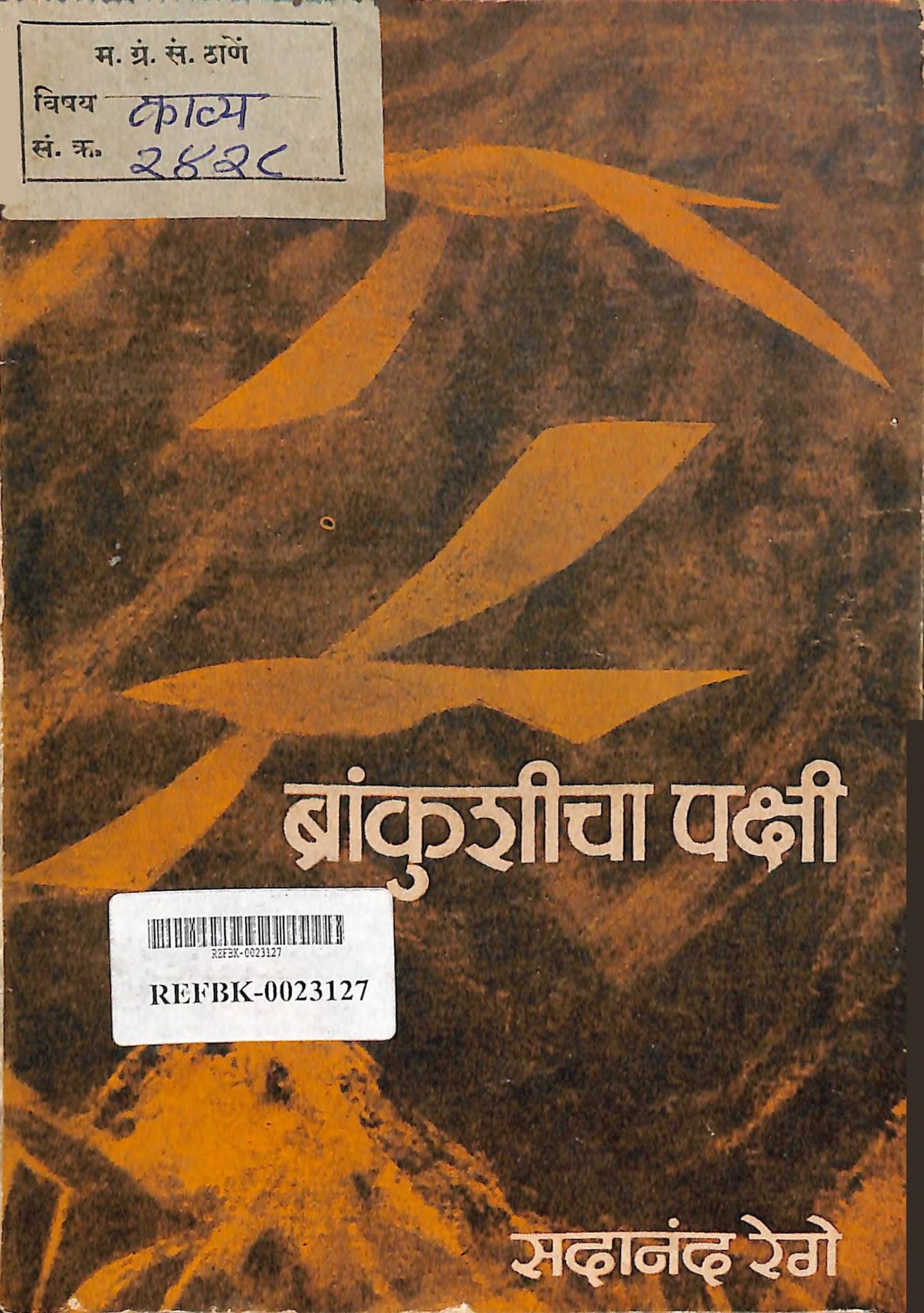

ब्रांकुशीचा पक्षी

REFBK-0023127
REFBK-0023127

सदानंद रेगे

२१५७

काव्य
२४२८
२३४२७
आंकुशीचा पक्षी
संदर्भ
१९।३।८९

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे.

सूचना :—खाली दिलेल्या तारखेपर्यंत पुस्तक/मासिक परत करावे, तसे न केल्यास घटना नियम क्र. ५ [८] नुसार प्रतिदिनी ५ पैसे जादा वर्गणी भरावी लागेल.

24 JAN 1987
7 JUN 1989

(क्र. मा. प.)
५०००-४-८०

सरकारी पुरस्कार मिळालेले
सदानंद रेगे यांचे कवितासंग्रह.

१ अक्षरवेल
२ गंधर्व
३ देवापुढचा दिवा

सोविएत लँड–नेहरू पारितोषिक.
पँट घातलेला ढग

मराठी ग्रंथ संग्रहालय ठाणे
२८२८
दा. क्र. २३९२८
काव्य
ग्रंथ शाखा (स्थळ प्रत)

ब्रांकुशीचा पक्षी

सदानंद रेगे

REFBK-0023127
REFBK-0023127

श्रुति प्रकाशन, मुंबई
१९८०

श्रुति प्रकाशन : २

प्रथमावृत्ती १९८०

दासनवमी
माघ कृष्ण नवमी शके १९०१

© १९८०, सदानंद रेगे

मुखपृष्ठ :
बाळ डी. बडीगर

प्रकाशक :
सौ. सुलभा मंत्री
१४३६/५७ आदर्श नगर,
वरळी, मुंबई ४०० ०२५

मुद्रक :
प्र. पु. भागवत
मौज प्रिंटिंग ब्यूरो
खटाववाडी, गिरगाव
मुंबई ४०० ००४

मूल्य : रुपये पंधरा

हमीद दलवाईस

—उगीच सेंटिमेंटल होऊन
काही लिहीत नाही.
तुझ्यासारखे डोळे (कधीमधी ओले)
असलेल्याला
ते आवडायचं नाही
हे आतां कळायला लागलंय.

They struck severed heads
to frighten off freedom
About which
this silence speaks.

—Tadewsz Rozewicz

अनुक्रम

हाफ मास्ट एक
विदूषकाचं मरण दोन
स्वागत तीन
इडीपस चार
कागदावर लिहावी पाच
लक्ष्मणरेषा सहा
शेवटी सात
माझ्या घरातलं नवं मरण आठ
पडदा नऊ
सुगंध दहा
पोझ अकरा
गर्भोत्सव बारा
समंध तेरा
उन्हानं जांभई दिली चौदा
दार वाजलं तेव्हा पंधरा
चौकशी सोळा
रणगाडा सतरा
अनिद्रा अठरा
फाशी एकोणीस
आभाळाच्या बोळाशी वीस
निरोप तेवीस
या वळणावरही पंचवीस
ब्रांकुशीचा पक्षी सव्वीस
चाहूल सत्तावीस
व्यवस्थित अठ्ठावीस
युलिसिसची बायको एकोणतीस
निवृत्ती एकतीस
एक सिनेरिओ बत्तीस
रस्ता तेहत्तीस
दारावर बुलंद थाप चौतीस
जाळं पस्तीस
बुरशी छत्तीस
सकाळी सदतीस
एक रिच्युअल अडतीस
यूरेका एकोणचाळीस
किंकाळी चाळीस
चर्र वास एकेचाळीस
अंगार बेचाळीस
एका ऊनओल्या दिवसाचं स्केच त्रेचाळीस
कविता चव्वेचाळीस
पुतळा पंचेचाळीस
घार सेहचाळीस
पाऊसगाणे अठ्ठेचाळीस
रांगोळी एकोणपन्नास
केसरबाई एकावन्न
फार दूरवर चौपन्न
मुंकचं घर छपन्न
शब्दविवस्त्र सत्तावन्न

वसा शुक्रवारचा अठावन्न
गॅलिलिओस उद्देशून
काहीवाही साठ
हवा त्रेसष्ट
वन मॅन शो चौसष्ट
3/10/७७ टिंब पासष्ट
बोंब सासष्ट
लझारस सदूसष्ट
४/१०/७७ शब्दहीन तो म्हणाला
अडुसष्ट
१९/७/७२- त्याची ही उगवण्याची
वेळा बाहत्तर
साठ वर्षांपूर्वी पंचाहत्तर
मॉस्कोचा विमानतळ
सत्याहत्तर
लेव्ह तोलस्तॉय अठ्याहत्तर
चेकॉव्ह एकोणऐंशी
स्लावा मीर ऐंशी
खार एक्याऐंशी
बॅग ब्याऐंशी
भिंत त्र्याऐंशी
समुद्र चौऱ्यांशी
अंगार पंच्याऐंशी

हाफ मास्ट

ध्वज अर्ध्यावर.
कुणीतरी मोठा मेलाय.

ध्वज अर्ध्यावर.
रेडिओवर तबला वाजायला लागेस्तोवर.

ध्वज अर्ध्यावर.
मोठा
आपल्या मरणाने मरेस्तोवर
मरणे
तुमची-आमची.
ध्वज आपल्या जागेवर.
दुसरा मोठा
मरेस्तोवर—

९-७-१९७७

विदूषकाचं मरण

सकाळी सकाळीच
हसण्याचा आवाज आला,
तेव्हाच मी ओळखलं—
वरच्या मजल्यावरचा
विदूषक आटोपला.

प्रेतयात्रा व्यवस्थित
तडक थेट बिनबोभाट
हसत हसत.

त्याच्या अश्रू-अश्रूची
राख झाली
अन् आमच्या कवट्या फुटल्या
तरी त्याचं हसू
काही केल्या फुटेना.

विदूषकानं जाताना
हसू मागे ठेवून जावं,
हे त्याला कधी
कळलंच नाही.

६-९-१९७७

स्वागत

हुकूमशहा गावात येणाराय
म्हणून ही मुलं खुडून आणल्येत.

कमानी, पताका, बँड, पोलीस;
सूर्यालाही धरून आणलेलं ओलीस.

एक केसाळ हात ढगातून उपटतो
नि मलाही गर्दीत बेमालूम ठेवून जातो.

आपोआप एकेका हातात फुगे येतात;
एकेकात बावटे फडफड करू लागतात.

शिट्यांची कोल्हेकुई, पोटात वाफा,
आलालल्ला हुकूमशहाचा लफ्फेदार ताफा.

हुकूमशहाची नजर सहज माझ्याकडे वळते;
पँटीतल्या पँटीत मला चिरकायला होते.

६–९–१९७७

इडीपस

थिबिसमध्ये बुबळं ठेवून
तो निघाला
तो तडक वाळवंटात गेला
नि डोळयांच्या खोबणीत
उभं वाळवंटच्या वाळवंट
त्यानं ठोस भरून घेतलं.

त्याच्या वाळूच्या डोळयांतून
यथावकाश
एक फूल उद्भवलं;
वाढत वाढत
आकाशं भेदीत
ते परस्पर
परमेश्वरालाच
जाऊन भिडलं.

आता इडीपसची
सारी ऑरॅकल्स
फुलाच्या पाकळयांत
बंदिस्त
सुखरूप...

७-९-१९७७

कागदावर लिहावी

कागदावर लिहावी
दरवळणारी कविता.

कागद जाळून मग
करावी तिची रवेदार राख.

त्या राखेनं घालावं
चराचराला गोपीचंदन स्नान.

साऱ्या प्रश्नांचं अत्तर
अखेर एकत्रच असतं—

राखेच्या राखेच्या
आतातातात...

७-९-१९७७

लक्ष्मणरेषा

जास्तीत जास्त आपल्याला
नागडं होता येतं फार तर;
नागडं होऊन एकतारी छेडीत
थुईथुई नाचता येतं
कुणी असेल त्याच्या नावानं.
मग तेवढंच करावं तेवढंच
झेपण्यासारखं नि तिथंच थांबून
चक्क मातीतली पावलं ओळखावीत.
हाडामांसाची ही लक्ष्मणरेषा—
ती ओलांडेल
त्याच्या रामायणाला
वाल्मीकी सहज मिळेल
अशी शाश्वती नसते.
भलतेच सूर्योदय कवेत
घ्यायचे हे व्यसन म्हणजे
सर्वस्वाची राखरांगोळी...
तेव्हा चिपळ्या घ्या हव्या तर
नि मृदुंगही बडवा हात दुखेस्तो,
पण एक दोन पेग झाले
की तिथंच थांबा...
महत्त्वाचं आहे ते हेच;
तिथंच थांबणं...

७-९-१९७७

शेवटी

सर्व वस्तुमात्र
पुसून टाकलं
तरी शेवटी
हात उरलेच
नि हातातलं
हे फडकं!

७–९–७७

माझ्या घरातलं नवं मरण

लोकांच्या हिशेबी
तो हिशेबी होता;
धूर्त, व्यवहारी अन् काफरमनी.

वाट पहात नव्हतो कुणाचीच
त्या दिवशी
अकस्मात्
तो आला
अन् माझ्या पाठीवर
आपल्या हाताचा प्रचंड पंजा ठेवून
नुसताच बसला.

आपल्या घरात
कुणा एके काळी
होऊन गेलेल्या मरणाची
गाथा तो सांगत होता
ओल्या, जीवनगंभीर आवाजात.

तो गेला
तेव्हा माझ्या घरातील
नवं मरण
पद्मासन घालून बसलं होतं
कळीकाळ पचवून...

७–९–१९७७

पडदा

शेवटलं वाक्य
अंतर्धान पावलं
टाळ्यांच्या गजरात
भरीव बुलंद.

पडदा सरकू लागला
खाली
खाली
खाली.

थेट्रात सगळीकडे
दिव्याची झळाळी.

सगळे निघून गेले
तरी खुर्चीवर अजून
तसाच
बसून
पोलिओ झालेला काळोख;
लुळ्या हातांची
त्याची टाळी.

शेवटलं वाक्य
बसलेलं
पुन्हा
मेकअपला...

८-९-१९७

सुगंध

आकाश
फिरत असावं
दिशा दाही;
असत्या-नसत्याची
व्हावी लाही
तेव्हा रचावी
सरींची डेरेदार आरास
नि वाट पहात बसावं
घेत भुताटकीचा वास
न येणाराच्या
येण्याची.

८-९-१९७७

पोझ

तो
उभा
विवस्त्र
लडीवाळ पाण्यात
आकाशावर रेलून.
सूर्यास्ताचे समुद्रपक्षी
प्रतिबिंबे टिपीत
स्नायूंच्या खोळीत.

तो
उभा
दशावताराएवढा;
त्याच्या डोळ्यातील प्रार्थना
मासोळीएवढी.

८–९–१९७७

गर्भोत्सव

मशालीच्या उजेडात कचाकच तळपणारे सुरे,
मूर्तीच्या पायावर रक्ताचे धारोष्ण सडेच सडे.

रक्त खांद्यावर, रक्त मांड्यांवर, रक्त चेहऱ्यावर,
रक्त पुरुषांवर, रक्त बायांवर, रक्त अर्धनारीनटेश्वरावर.

रक्ताच्या पाटात भिजून चिंब चिंब मंत्रपाठ,
रक्ताच्या माठात मुरत घातलेली नवी कवळी गर्भगाठ.

मरू घातलेल्या भुतांसारखे घुम्म घुमणारे मांत्रिक,
सर्पांच्या सारीपाटावर फासे उधळणारे तांत्रिक.

सामसूम काळोखात धुमसणारे धामधूम धामाधूम ढोल,
अंगात आलेल्या वांझेचा घुमा झांजकल्लोळ.

शेवटी येतात नपुंसक पालखीतून मिरवीत शिवलिंग,
काळोखात एक शहारा...गर्भाचे खळकन गळते अंग.

८-९-१९७७

समंध

तुझ्या डोळ्यांनीच
केलीस तू
माझी राख.

अलवार घेऊन
ती तळहातावर
घातलीस फुंकर
खट्याळ
हळुवार
डोळ्यांनीच
हंसत हंसत.

तेवढाच
तुझा-माझा संबंध;
मानगुटीवर बसलेला
एक समंध.

अजून ती राख
आहेच ना
हातांना डसलेली ?

८–९–१९७७

उन्हानं जांभई दिली

(कै. भानू शिरधनकर ह्यांस)

उन्हानं जांभई दिली
तरी अंत्ययात्रेचा अजून पत्ता नव्हता.
कावळ्यांची जेवणं आटोपेपर्यंत थांबलो
तरी तिची चाहूल नाही.

(शेवटल्या दर्शनासाठी आलो
तरी किती वाट पहायला लावायची !)
पिंपळ वामकुक्षी करून जागा झाला
तरी तिची काही सळसळ नाही.
स्मशानात चारदोन चकरा मारल्या
तरी नळाजवळच्या कवटीनं हूं की चूं केलं नाही.
शेवटी समुद्र जवळच राहत होता
त्याकडे जाऊन निरोप ठेवला—
म्हणावं येऊन गेलो
शेवटची भेट आता आठवून आठवत नाही.

परतीच्या वाटेवर
एक अंगावरून गेली,
पण तिची चाल
त्याच्यासारखी नव्हती.

८-९-१९७७

दार वाजलं तेव्हा

दार वाजलं
तेव्हा ते घरात नव्हते.
आलेल्यांनी सगळं
उलथं पालथं केलं.
दातओठ खात
ते दणादणा निघून गेले.

दार वाजलं
तेव्हा ते दारात उभे होते.
त्याच्या नेमके मागे
मळवट भरलेलं अनोखं आकाश.
अन् त्याच्या भाळावर
उमटलेली एक प्रकाशओली विचित्र खूण.

दार वाजलं
तेव्हा ते कुठंच नव्हते.
दार वाजलं
नि वाजतच राहिलं
तिन्ही सांजांच्या
त्या सर्पगार शहाऱ्यांवर.

८-९-१९७७

चौकशी

पांच मुखवट्यांच्या
दातविचक्या खटनटासमोर
तो गुमान उभा
छाती सूर्याला भिडवून.
भंवती डोळ्यांचा पाऊस
झुंबड झोंबणारा.
वरखाली होणारे ओठ,
दाखवली जाणारी बोटं,
बुरशी चढलेले अणकुचीदार दात,
काळ्या झग्यातील चकणे मेटॅडॉर्स,
सगळ्यांहून वर बैल
नाकातोंडातून धूळ उफाळणारा.
मग कुणाचं तरी दोरी ओढणं.
खडाक...
आरोपीच्या पिंजऱ्याभोंवती
पिसं नि रक्त...
शांतता...शांतता
दुसरं कोर्ट
चालू होतंय...

८–९–१९७७

रणगाडा

तो आहे तसाच असूं दे.
चिखलात थपकल घालून बसलेल्या
म्हैशीला उगीच डिंवचू नका.
तो गंजतोय तर गजूं दे.

त्याच्या आत रहातोय् एक निवांत साप;
त्याची कांतसुद्धा इकडची तिकडे करू नका.

त्याच्या तोफेच्या नळकांड्यात शिरलेली माती
नि त्या मातीत अंकुर धरणारं नवथर गवत
नि त्या गवतावर रेंगाळणारी परीकथांतील फुलं
नि त्या फुलात झोपलेली फुलपाखरांची मुलं.

सगळं अगदी जागच्या जागी आहे .
ते जागच्या जागीच राहूं द्या.

मग माती त्याला दुधाशी घेईल
नि तिचे स्तन लुचता लुचता
आपसूकच तो झोपी जाईल.

तो झोपेपर्यंत मात्र जागे रहा.
कारण तो सोंगाड्या आहे.
म्हणून म्हणतो...
अंगाई गाल ती सुरात गा.

८–९–१९७७

अनिद्रा

भुतावळीचे वळ उठतात
मनोऱ्यातील घड्याळावर,
तेव्हा तिची पावलं वाजतात
सावल्यांच्या वादळासारखी.

सारे दिवे केसात माळून,
सारा काळोख डोळ्यात घालून,
बंद दारातून ती बाहेर पडते आरपार
केस पिंजारलेल्या जखिणीसारखी.

तिची पावलं थांबत नाहीत.
तिची बुबळं कुठंच सापडत नाहीत.
बंद दारातून परतते ती अपरंपार
परमेश्वराच्या विधवेसारखी.

९-९-१९७७

फाशी

पहाटवाऱ्याची दुलई बाजूला सारून
तो उठला तेव्हा काळोख मावळायला आला होता.
कोठडीच्या दारातूनच तो शेवटचं मुतला
नि दार किरकिरलं तेव्हा अखेरचं पचकन् थुंकला.

अंताप्रत नेणारी पावलं टाकीत तो फांसापाशी आला,
अन् दोरी ओढणाराच्या कानात त्यानं एक मुंगळा सोडला.
मुसक्या बांधलेल्या हातांनी त्यानं मन खाजवल्यासारखं केलं
अन् खालच्या मानेनं तसाच उभ्या उभ्या नक्षत्रांत घुसला.

फांसाच्या वेलांटीत अडकून पडलेला ढग मोकळा करीत
त्यानं मुसमुसणाऱ्या चांदणीची कशीबशी समजूत काढली.
खूण होताच, दात ओठात रोवीत मांगानं दोर ओढला
तेव्हा मिटल्या त्याच्या डोळ्यांना पादणारा पाद्री दिसला.

त्याच्या हिंदकळत्या मुड्द्यावरून वारा वहात गेला
—कोठडीत सकाळी सकाळीच फांशीचा नवा कैदी उगवला.

९-९-१९७७

आभाळाच्या बोळाशी

कवीसारखा कवी.
थेट दिवाकर काशिनाथ गर्गे.
मिनिएचर नाट्यछटा म्हणा हवं तर.
दाढी ठेवलेली—तेवढंच कवीपण आणणारी.
त्याच्यासारखे दीड कवी रहातील
असा ऐसपैस बुश कोट,
कवितांच्या कागदांहून थोडा अधिक मळलेला.
डोळ्यांवर अर्थातच चष्मा
डोळ्यांतील कवितातवंगांवर तरंगणारा.
पाठ टेकेल तिथं वस्ती,
आभाळाच्या बोळाशी
किंवा बेवड्याच्या झाडाखाली.

"मी आता एका झोपडपट्टीत रहातो
एका बाईबरोबर.
तुम्हांला चमत्कारिक तर नाही न् वाटलं ?"
"नाही, रे नाही,
बाईबरोबर रहाण्यात चमत्कारिक ते कायाहे ?"

"मी फक्त रहातो.
ती आत झोपते.
मी बाहेर
आभाळाच्या बोळाशी
किंवा बेवड्याच्या झाडाखाली."

एक दिवस
आकाश फुटावं तसा
पाऊस कोसळला वेड्यासारखा.

झोपडीत पाणीच पाणी
बाईच्या कमरेपर्यंत
किंवा कवीच्या दाढीपर्यंत.

कवी वितळतच आला होता,
पण बाईनं त्याला सुकवला.
त्याच्या कवितांचा चिखल झाला होता
त्यानं झोपडीच्या भिंती सारवून घेतल्या.

"मी आता तिथं रहात नाही.
(नाही तरी मी बाहेरच झोपत होतो म्हणा.)
एक दिवस गेलो
तर बाईनं ट्रंक बाहेर काढून ठेवलेली.
तुम्हांला चमत्कारिक तर नाही न् वाटलं?"

"नाही, रे नाही,
बाईनं ट्रंक बाहेर काढली
तर त्यात चमत्कारिक ते कायाहे?
(नाही तरी तू बाहेरच झोपत होतास म्हणा.)

आता तो भेटतो
तेव्हा त्याच्या पाठीच्या कण्याभोंवती
वेटोळं घालून बसलेला
पाणसर्पच तेवढा फुरफुर करतो.

त्याच्या डोळयांतून
कवितांची चिपाडं सांडत असतात
ऐसपैस बुश कोटासारखी
घामेजलेली
पांढरपेशी शुभ्र.

आभाळाच्या बोळाशी
बेवड्याच्या झाडाखाली
बाई
त्याच्या कवितांच्या गोवऱ्या थापीत.

९–९–१९७७

निरोप

तुम्ही गेल्यापासून
तुमच्या कवितांची वही
अव्यवस्थ आहे.

असा एक शब्द जात नाही
जो तुमच्या नावे
बोटे मोडीत नाही.

तुम्ही मागे ठेवलेल्या प्रतिमाही
आता संपत आल्या आहेत.

पुड्या बांधायला
कवितांचे कागद घेण्याची
बांधिलकीही
वाण्यानं पार झटकून टाकल्येय.

तेव्हा असाल नसाल
तिथंच असा
कविमुखावर दाढी ओढून.

तुमची वही
रोज थोडथोडी
कोरी होत चाललेय् ;
तिला चांगला भाव यायला
अजून थोडा अवकाश लागेल.

तोवर
तुमची करावी लागतील

तेवढी तेरावी
आम्ही प्रत्यही
करूच करू.

९-९-१९७७

या वळणावरही

या वळणावरही
एक प्रेत बसलेलंच आहे
दुसऱ्या तान्हुल्या
प्रेताला घेऊन.

नुसतंच बसलेलं
बर्न्ट आऊट महारोग्यासारखं
भांगात पिंजर भरीत.

ते तान्हुलंही त्याचं
किती समजूतदार !
त्याच्या पाळण्याची दोरी
अपार
पार गेलेली
यमप्रासादाच्या पल्याड.

या वळणावरही
झेपाटत चालणारी माणसं
कशी लखाखताहेत
कफनावर टाकलेल्या
नाण्यांसारखी !

९-९-१९७७

ब्रांकुशीचा पक्षी

आपल्या कानांचे
पडदे ओरबाडीत
तो गेला एका थोटयाकडे
नि म्हणाला : आता बस
या पियानोवर.
पियानोच्या पोटात होता
ब्रांकुशीचा पक्षी
त्यानं सूर सूर सारे
पंखांत भरले
नि घेतलं एक
सूर्यस्वी उड्डाण
त्रिमितीच्या बुरुजावरून...

९-९-१९७७

चाहूल

तुझ्या स्तनांना
कान लावून
घ्यावी चाहूल
समुद्रगाजेच्या मालवण्याची.
पाण्याचं आकाश कापीत कापीत
गाठावा तळ
नितळ पाताळाचा.
किंवा लाटांवरून घेत
आर्त आवर्तने
लावीत रहावे अर्थ
पुळणीवर उमटलेल्या
त्या चित्रलिपीचा.

९-९-१९७७

अठ्ठावीस

व्यवस्थित

सगळं
अगदी
असावं तसं.

असावं तिथं.

शेल्फवरची पुस्तकं अटेन्शनात,
पॉलीश करून घेतलेला तंबोरा,
उशीरा उठणारा सोफा-कम-बेड,
देवासारख्या निमूट खुर्च्या,
भिंतीवरचे कसरतपटु फोटो,
स्वैपाकघरातली बायको,
कॉमिक्स चघळणारी पोरं,
भंगाड पंखे. गुरगुरणारा फ्रीज,
बाल्कनीतून सतत दिसणारी फियाट,
आम्लेटचा वास,
आवाजांची वरात,
तांदळावर उमटलेली गुरुमाऊलीची पावलं—

सगळं
अगदी
असावं तसं. तिथं.
आता फक्त
काचेच्या कपाटात जाऊन
बसलं की झालं.
टीव्ही पाली बघतील
झुरळांचा ढेकर देत.

९-९-१९७७

युलिसिसची बायको

जहाजानं शिडं आवरती घेतली
तेव्हा वाऱ्याची झुळूक
तिच्या कानी लागून कुजबुजली :
वाट पहात
सुरकुतून गेलीस ज्याची,
तो आलाय परत...

होय, तोच तोंडवळा,
वीस वर्षांपूर्वीच्या प्रत्येक रात्री
आपल्या अंगावर हिंदकळणारा,
आकाशझुंबरासारखा...
तेच डोळे. तीच जिवणी.
तीच कपाळावरची जन्मखूण;
ओळखीचा तरी अनोळखी,
समुद्राच्या लाटा लपेटलेला...

स्वप्नचादरीची घडी मोडून
पलंगावर घालीत
ती डोळ्यांनीच त्याला म्हणाली—ये.
अन् नांगर टाकलेल्या जहाजासारखी
मांड्यांची शिडं फुलारून
बिछान्यावर पडून राहिली
अखेरची वाट पहात—आलेल्याची.

तो बसला होता गोठलेला
समुद्राची गाज कानात कोंबत
अन् तिच्या मिटल्या आसूस डोळ्यांवर
लवलेले प्रियकरांचे जळते धुवाधार
डोळेच डोळे...डोळे...

१०-९-१९७७

निवृत्ती

ढुंगण खाजवून खाजवून तरी किती खाजवायचं ?
नाकात एक केसही राहिला नाही उपटू म्हटला तर.
दुपारचं भणभणीत भणंग आकाश...
अन् धुणी धोपटण्याचा धो धो आवाज.

उगीचंच या खोलीतून त्या खोलीत जाणं.
मोडीत निघालेल्या बाळबोध बायकोशी रिकामटेकडं बोलणं.
ज्ञानेश्वरी उघडणं...दासबोध मिटणं...
हपिसातले लोक काय करीत असतील याचा हिशेब मांडणं.

घड्याळाची टिकटिक मोतीबिंदूना धड दिसतही नाही.
खोट्या दातांनीही आता नीटसं खाता येत नाही.
जुन्या मोडतोडवाल्याला विचारावं
तर म्हणतो : मी माणसं विकत घेत नाही.

स्वतःचीच प्रेतयात्रा घेऊन स्मशानदाराशी येऊन थबकलोय्;
पास दाखवल्याशिवाय प्रवेश नाही म्हणून थोडासा हबकलोय्.
आता एकच उरलंय् करायचं—
जीवनाच्या या जंजाळातून मरणाला सोडवायचं !

१२–९–१९७७

एक सिनेरिओ

अनादि पसरलेलं वाळवंट
इथून तिथून
अथांग अंतापर्यंत...
त्या शून्यत्वाची मृगजळं
डुचमळणारी डोळियांत उंटांच्या.
घंटांच्या किणकिणीचे सैराट ओहोळ.
त्यांना डावं घालून
मालवणाऱ्या
मुअज्जन मिनारसावल्या...
वाळू...तापलेली, तपलेली,
मृत्युगार, निराकार
अन् वाळूतून उगवणारा तो
अकस्मात्
आकाशात डोकं खुपसून बसलेला...
त्याच्या बोटांच्या फटींतून
घरंगळणारी
झुळझुळ चंद्रकोर...

(कॅमेरा इथंच दफनावा,
वर निगेटिव्हची चादर घालावी;
म्हणावं—द बिगिनिंग.
म्हणावं—द एंड.
किंवा द बिगनिंग ऑफ द एंड
किंवा द एंड ऑफ द बिगिनिंग
किंवा...
पण कंस येथेच पुरा करावा.)

१५-९-१९७७

रस्ता

हाच तो रस्ता.
दिव्यांच्या झगमगाटात
वाट हरवून बसलेला,
चेहऱ्यांच्या वर्दळरानात
नाक ओठ चाचपून पहाणारा.

हाच तो रस्ता.

इथनंच गेली होती मिरवणूक.
इथंच बसल्या होत्या सावल्या धरून डूक.
इथंच आलं होतं साकळून
एका कल्लोळाचं महावर्त.
इथंच वहात होतं प्रत्येक गटारात
रक्त, रक्त···फक्त रक्त...

हाच तो रस्ता.

दिव्याच्या खांबाला रेललेली वेश्या
नि कचरा विसकटणारं लूतलागलं कुत्रं.
भिंतींवर जखमांचे व्रण शेवाळलेले.
पिंपळाच्या खांद्यावर
एक काठी
निशाण निखळलेली...

१६-९-१९७७

ब्रुरशी

आता उरलंय काय ?

एक फुटकी बशी,
एक सफरचंदाची फोड,
नि पावावरची बुरशी.

काडी पेटवली
की भिंतीवर
त्यांच्याच आकाशभर सावल्या.

काळोखातही जाणवतं
बुरशी
आता फरशीवर चढलेय्.
बुरशी अशीच चढत जाणारेय्.

तेवढंच
फक्त
उरलंय्.

१६–९–१९७७

सकाळी

सकाळी उठलो
तरी मी अंथरुणावरच आंथरलेला.

तोंड धुतलं,
चहा घेतला,
आरश्यात पाहिलं,
डोळ्यांची चिपाडं काढली,
तरी अंथरुणावरच मी संथरलेला.

मग एकेक टपकायला लागला
अनोख्या कपड्यांनी;
गॅलरीतून पाहिलं
तर रस्त्यावर कित्येक उभे
केस वगैरे पिंजारलेले.

दाढी करताना
आरशातून मला दिसत होतं.
कुणीतरी माझ्या अंगावर
चादर टाकली होती
आफ्टर शेव्ह लोशनची...
तरीही मी
अंथरुणावरच अंतरलेला...

१६–९–१९७७

एक रिच्युअल

डोळे काढून खिशात ठेवा,
अन् ज्याचं झाडपण उधाणास आलंय्
असं झाड शोधून काढा
अन् त्यावर निःशंक रेलून
पाय आकाशाला टेका.

मिटल्या डोळ्यात घसघशीत
साठवून घ्या सावकाश सावकाश
निव्वळ अंधाराचं निशाचर आरण्यक.

काळाभोर चित्ता, ब्लेकच्या वाघासारखा,
डरकाळ्या फोडीत येऊन ठाकेपर्यंत,
सहस्र नक्षत्रनयनांनी अंगभर पेटलेला.
अनायासेच निखळून पडेल
शून्याचं सुन्नाट सुनेपण
अन् आकाशाच्या आरस्यानी अवकाशात
तरळू लागेल सावली निर्व्याज नार्सिससची.

आता उरलेलं असेल
नुसतं—नुसतंच झाडपण,
झाडपणावर एक पारवरूपण,
पारवरूपणात एक गाणेपण,
गाणेपणाच्या चोचीत
एक केवळ आकाशपण.

आले ना नवे डोळे?
आता उगीच खिसे चाचपू नका.

१५–९–१९७७

यूरेका

त्यानं एक तंबोरा छेडला,
तशी तीन कोपऱ्यातील तीन
आपोआपच झंकारू लागले.

पूर्वेकडचे तीन राजे
त्याच्यासाठी बाळलेणी घेऊन आले होते,
तरीही तो भानावर नव्हता.
भूपाबाहेरील मध्यमाला तो
आत बोलावीत होता.

एकाएकी तो झपाटल्यासारखा झाला
नि तसाच सूंसाट पळत
डोंगरमाथ्यावर येऊन उभा राहिला.

एका हातावर ढगांचा झुबका,
दुसऱ्या हातावर सूर्य-चंद्राचे गुच्छ,
गाणाऱ्या नद्यांचा उगम त्याच्या पायांतून.
सुरासुरांनी तो केवळ निथळत होता.

मग गंधाराची वादळं त्यानं आवरती घेतली
नि धीरगंभीर तो पुन्हा माणसात आला.

आता त्याचे तंबोरे
केवळ त्याच्यासाठीच तेवढे शहारत होते.

१६–९–१९७७

किंकाळी

भास नाही. खरंच.
प्रत्यक्ष कानांनी ऐकलेली.
काळोख चिरीत सूंसाट जाणारी.
प्रथम वाटलं पाकोळी असेल.
किंवा वटवाघूळ. नाही तर एखादी घार.
गिधाड. टिटवी...
ऑफिलिया, लेडी मॅक्बेथ, यूकास्टा...
छे, पण ही किंकाळी जगावेगळीच होती.
किंकाळ्याही किती परीपरीच्या असतात!
ओळखीच्या किंकाळ्या डोळ्यांना दिसतातही;

पण ही अनोळखी काही वेगळीच होती.
उजाडता उजाडता
आकाशभर एक असूनसू ओरखडा
अन् रस्त्यावर शहाऱ्यांच्या
अवाक् सडाच्या सडा···

१५–९–१९७७

चर्र वास

सारं प्रेतवत्.
कफनाखाली काहीच नसल्यासारखं.
रानाच्या मधोमध
एल्सिनोरचे बुरुज
गोठलेले भुताटकीच्या स्पर्शानं.

रानात पक्षी एकुलता
घू घू घुमणारा...
प्रतिसादाची चाहूल घेणारे त्याचे डोळे...
घू घू त्याचं घुमणं...
घू घू त्याचे प्रत्यावर्त...

पण एका रात्री
अद्भुतच की हो घडलं!
कुणीतरी चंद्रपावलांनी आलं
नि त्यानं आकाशभर
बचकाभर
कफन पसरलं!

घूत्कारात घूत्कारात मिसळला,
रानातल्या बुरुजाचा एक दगड निखळला.

दशलक्ष प्रकाशवर्षांपलीकडून
चर्र वास येत होता
एका पक्ष्याच्या
जळण्याचा...

१५–९–१९७७

कविता

(तू आली नाहीस त्या दिवसाची.)

आताशी मुळीच वाट पहात नाही.
यायचं तर येतेस, नाही तर नाही.
आता चांगला सराव झालाय.
दुसरं गत्यंतरच नाही. नसावंही.
मीच एकट्यानं का ध्यास घ्यावा ?
करण्यासारखं मलाही खूप आहे.
तुला काय वाटतं, मी पागल झालोय
तुझ्यासाठी ? बाईसाहेब, चांगला शुद्धीवर
आहे बरं मी ! मी असातसा नाही बधायचा.
वाईट एवढंच वाटतं, यायचं तेव्हाच
नेमकी तू येत नाहीस. मुद्दामच.
आता हे एवढं ऊन उतू चाललंय्,
आकाश नुसतंच आकाश उरलंय,
घड्याळं गेल्येत बर्फाच्या डोंगरावर
स्किइंग करायला. खिडकीत केव्हाचं
मी पुष्पपात्र रचून ठेवलंय. एकाच
देठावर एक एकाकी फूल तुझ्यासाठी.
तरी तुझा पत्ता नाही. कळून सवरून.
नाही यायचं तर दारावर थाप कशाला मारतेस ?
नि दार उघडलं तर नुसती
झुळुक होऊन अंगावरून कशाला जातेस ?
नसलं यायचं तर येऊ नकोस,
पण, बाई ग, असला जीवघेणा खेळ खेळू नकोस...
माझी होईल त्याला तयारी आहे.
एकाच देठावर फूल वळणावर डोळे लावून आहे.

१७–९–१९७७

पुतळा

अनावरणाधीचा पुतळा
म्हणजे अनवाणी मरणाचा
फुटका डोळा.

वरचं कफन काढून टाकलं
की दडदडीत दगडाचा
दात काढून फिदफिदणारा
बदमाष बोळा !

असाच असूं दे साल्याला
माकडहाडावरचा गंज खाजवीत...

१७-९-१९७७

घार

वेळ झाली की घंटा वाजते.
एकेक सापळा बाहेर पडतो.
रिंगण धरतो मोजक्या अंगणात.
मधोमध जेलर मिशाळ.
बंबाळ बुजगबाहुलं.
हातात चाबूक, कमरेला पिस्तुल,
(हो, या सापळ्यांचा काहीच
भरंवसा देता येत नाही!)

अंगणात रिंगण...रिंगण...रिंगण...
फेऱ्यांच्या फेऱ्यात फिरफिर फिरणारं
फिरणारं जेल...फिरणारा जेलर...
फिरणारा आकाशचतकोर...
फिरणारी तिरसट उन्हं...
एकेक सापळा कोसळणारा
रक्त ओकीत,
तुंबळ मुताचा फवारा सोडीत.
तिसऱ्याची नजर वर,
चौथ्याच्या बुबळात घार,
पाचवा थुकतो परवलीचं
नि सगळे जेलरवर झेपावल्यागत
रिंगणझिंग...रिंगणझिंग...धा धा धिंग...
जेलर उभा होता तिथं
आता रक्ताचं थारोळं
नि त्यात थरथरणारं घारीचं बिंब;

एक जळता चिरूट
जेलरच्या ढुंगणात;
अन् त्याच्या कुबट वासानं
माखलेला रिंगणपिंगा...

१८-९-१९७७

पाऊसगाणे

किंकाळीच्या वळणावर
झोकांडणारा झिंगदिवा,
त्याच्यावर ओठंगून
        पावसाची मुसळधार.

ओल्या उजेडाचा रेनकोट घातलेला
हबशी काळोख
पटवीत किर्र सौदा
रातकिडे मिरविणाऱ्या
        खुन्नस हवेशी…

दुकानाच्या फळीवर
लखलखत्या रामपुरींचा
गांजेकस
        थवाच्या थवा,
पिंपळावर चिघटलेला
        लालाल रुमाल…

१८–९–१९७७

रांगोळी

न्यायमूर्ती,
असे या झुडुपाआड या;
तुमच्या गांधारीव्रताला
इथला अंधार मानवेलच मानवेल.

पहा, न्यायमूर्ती,
न्यायपत्रे लिहून लिहून
तुमची बोटंही पार झडायला आलीत;
तुमचा बोरू बोथटलाय
नि तुमच्या दौतीतील शाईच्याही
साफ गाठळया होऊन गेल्यात.

न्यायमूर्ती, आमचं ऐका,
लिहिताना तुमच्या हातांना
हिंव भरू लागलंय.

कशाला आयुष्याचा एवढा
विचका करून घेता हकनाक !

यापुढे आम्हीच तुमची
न्यायपत्रे लिहीत जाऊ.

तुम्ही फक्त तुमचा अंगठा
तेवढा मुकाट पुढे करायचा
नि आमच्या हातावरचं रक्त
लावून राजस मुद्रा ठोकायची.

एवढं कबूल करा, न्यायमूर्ती,
तुमच्या दारापुढे रोज रामप्रहरी
आम्ही राखेची रांगोळी काढू.
राखेला इथं काय तोटा ?

१८–९–१९७७

२४२८
दा. क्र. २३९२८
काव्य
ग्रंथ शाळा (स्थळ प्रत)

केसरबाई
(एका बहिऱ्याचा मुका रियाज)

१.

संपलं.
सुरांनी कात टाकली !

२.

ते औद्धत्य नव्हतं;
जे काही होतं
ते होतं षड्जाचं षड्जपण.

३.

फडा काढून
ती उभी राही
तेव्हा
पुंगीचीही होई
जळून लाही लाही.

४.

तो यमन—
देवस्वी,
तेजाळ,
समाधानित सिंहाची
जळती आयाळ.

५.

ऑर्फियस,
संभाळ रे बाळा !
मागे वळून पाहिलंस
तर गर्भार सुरांचा
जळून जाईल गाभा.

६.

ओंकार पचविलेली
ही मूर्तिमंत आदिमाया...
गोरजाच्या उतरत्या उन्हात
सळसळती अनाम छाया.

७.

तिची नुसती चाहूल लागताच
तंबोऱ्याच्या मनात
उठे शहाऱ्यांचं काहूर !

८.

कानड्यानं
दरबारात कसं यावं ?
—तिच्या दरबारी कानड्यासारखं
रत्नखचित
समशेर परजीत !

९.

मी असा बहिरा
पण तुमच्या गाण्याच्या
देखणेपणानं दिलेलं
आंधळेपण आळविणारा.

१०.

आता बैठक कराल
तेव्हा कुणाला
हाकलू नका.
तुमच्या ख्यालाला
स्वरशांती लाभो!

१८-९-१९७७

फार दूरवर

फार दूरवर घडलं होतं
जे काही घडलं.

तेव्हा इथली आकाशं
भकास नव्हती
तिथल्यासारखी.

इथली वाट कशी
सरळसोट होती
नाकासमोर जाणारी
थेट मसणवटीपर्यंत.

फार दूरवर घडलं होतं
जे काही घडलं.

इथली स्मशानं कशी
सुखरूप होती
नैसर्गिक मेलेल्यांसाठी.

पण त्या दूरातला काळोख
इथल्या दिवेलागणीत
कां म्हणून मिसळतो ?

इथल्या तावदानावर घडीबंद
बुलडोझर्सचे
चरे कोण काढतो ?

फार दूरवर घडलं होतं
जे काही घडलं.

पण फार दूरवर
म्हणजे किती जवळ ?

१८-९-१९७७

मुंकचं घर

जवळ गेलो असतो
तर जळून खाक झालो असतो
म्हणून लांबूनच त्याला दंडवत घातला
तेव्हा मरणाचा वास भवताली दरवळत होता.
डोळे मिटले; नतमस्तक झालो
अन् अकस्मात तुझी ती चित्रांकित किंकाळी
भयानक आवर्तनं घेत
माझ्या अंधारातून फडफडत गेली.
आत्महत्येच्या डोहांना कबरी डोळे फुटले होते
अन् प्रत्येक बुबुळावर एकेक गोठीव अश्रू दोलावत होता.
या स्मशानशांततेला तू जी त्रिमिती दिलीस
ती परमेश्वराच्या बापालाही घडविता आली नसती.
या उदासीनतेला तू जो रंग दिलास
तो प्रेतांच्या डोळ्यांतच दिसला तर दिसला असता.
मरण मरण मरण मरण
एका प्रचंड पुलावरची अखंड चढण.
वर चंद्रकोरीची फांसदार वेलांटी
अन् खाली झेपाटलेली आत्महत्या.
रंगांना मरणसुगंध यायला
अशाच स्मशानात रहावं लागतं.
अशा स्मशानाला बाहेरूनच प्रणाम

व्हेस्तफोल्द (नॉर्वे)
१८–२–१९७८

शब्दविवस्त्र

मला बिलगुन
बिल्कुल
तू
गात्रागात्रात
भिजवित
आपले समुद्रनेत्र...
माझ्यात भिनून
अभिन्न
तू
रंध्रारंध्रात
होत
शब्दविवस्त्र...

१९७०

वसा शुक्रवारचा

वारात वार शुक्रवार हा खास वार.
इतिहासाचा तो सर्वात आवडता.
म्हणून वसा घ्यायचाच असला तर तो शुक्रवारी घ्यावा.
त्याचे वेध आदल्या रात्रीपासून लागले तर उत्तमच.
आदल्या रात्री आकाश प्रार्थनेनं ओथंबलेलं असतं,
अन् स्वतःला जे देवानाम् प्रिय म्हणवतात,
ते या प्रार्थनेच्या धारावर्षावात
धुंद ओलेचिंब झालेले असतात.
म्हणे शेजाऱ्यांवर प्रेम करा!
हे काय सांगणं झालं?
आम्ही काय अक्कल गहाण टाकल्यात की काय?
शेजारी हा काय प्रेम करण्यासारखा प्राणी आहे?
शेजारी तो शेजारी—त्याच्या आपल्या घरामध्ये भिंत असते.
सकाळी दिसल्याशिवाय रहात नाही
म्हणून त्याचं थोबाड बघायचं एवढंच;
नि हा 'देवपुत्र' सांगतोय याच्यावर प्रेम करा.
हे प्रेषित तर तसे महाधूर्त नि लबाड असतात!
माणसांना काहीबाही सांगतात;
नि त्यांना भेकड बनवतात.
लोकांना शेंड्या लावण्यात महावस्ताद!
प्रसंगी पाण्यावरूनही चालत जातील
नि साध्याभोळ्या कोळ्यांच्या कानात कुजबुजतील—
चला, माझ्याबरोबर या.
मी शिकवतो तुम्हाला मोठी मासळी पकडायला!
यांच्यावर ज्यानं विश्वास ठेवला त्याचा सत्यानाश झाला.
हरामखोर पाखरंसुद्धा पकडू देत नाहीत पिंजऱ्यात—
एखादं प्रेत उठवतात, एखादा महारोगी बरा करतात
नि आपण देवाचे लाडके म्हणून कोल्हेकुई करीत सुटतात.

हे प्रेषित फारफार धोकेबाज असतात
   (कुठल्याही इतिहासाच्या प्रोफेसरला विचारून पहा.)
तेव्हा या धोकेबाजांना पकडायचा वसा घ्यावा शुक्रवारी
गुरुवारी हे लोक एखाद्या बागेत डोळे मिटून
                                    प्रार्थनामग्न असतात
तेव्हा मागून जाऊन अलगद त्यांच्या मुसक्या बांधाव्यात
नि सर्व सोपस्कार करून शुक्रवारी दुपारी त्यांना
                                    क्रुसावर टांगावं.

भर दुपारी रात्र झाली तरी घाबरू नये.
तहान...तहान म्हणून कोकलले तर खाटीत भिजलेला
                                    बोळा करावा पुढे......

असा वसा जो घेतो तो......
                                    कायमचा रसातळाला जातो !

फेब्रुवारी १९७९

गॅलिलिओस उद्देशून काहीबाही

जगातल्या म्हाताऱ्यांनी
कोंबडं झाकून ठेवलं तरी
उजाडायचा दिवस अखेर उजाडलाच.
त्या दिवशी सूर्य उगवलाच नाही.
वर आला तो केवळ बचकाभर चंद्र.
तू आपल्या तंद्रीत होतास
नि तुझ्या चेहऱ्यावर विहरत होतं
एक मंद स्मित मोना लिसाला लाजवील असं.
खंडीभर मांडलेल्या तू कुंडल्या
ईश्वरी सोंगस्यांच्या चेहऱ्यामोहऱ्यांच्या
होत्या विळविळ करीत,
जुळवीत मातीची नाळ ब्रह्मकमळाच्या देठाशी.
त्या दिवशी चंद्र अगदी नागडा आला होता आकाशात,
ज्या दिवशी सत्यही आलं होतं तुला सामोरं
अंगावरचे कातडी थर पार भिरकावून
जन्मदात्याच्या अंगावर.

पिवळाधमक दहा आकडी नाग यावा सळसळत,
तसं सूं सूं करीत ते आले तुझ्या पायाशी
अन् आपली नागफणी केविलवाणी
सताड करून शेषाच्या फडेसारखी
ते म्हणाले, मी आलोय...मी आलोय...
कुणी असतं तुझ्याऐवजी दुसरं तिथं
तर QED म्हणत...जानव्याला गाठ मारीत
केव्हाच गुल् झाला असता तिथनं
ही दशावताराची हूल बघून...
पण तू ताठ उभा होतास
धूमकेतूच्या आव्हानात्मक शेपटासारखा

तुझं गणित सुटलं होतं...ईश्वराचा शब्द
        तू खोटा पाडला होतास.
फक्त 'इत्यलम्' एवढंच बाकी होतं.
सूर्यमंडळ व्यापून त्या दिवशी, गड्या,
उरली होती तुझीच इवलीशी विराट् सावली...
तू फक्त पाहात होतास
नि म्हणत होतास, 'पाहा···पाहा···
मी सांगितलं तसंच आहे की नाही पाहा...'
पाहाणारे पाहात होते
पण सगळ्यांनाच काही दिसत नव्हतं.
ज्यांना दिसलं
त्यांच्या अंगावर उभा होता काटा...फक्त काटा...
एकाएकी त्याच्या केसाळ हातांना फुटले होते डोळे
अंगारानं खदिरांगार झालेले...
तू म्हणत होतास, 'पाहा···पाहा'
ते म्हणत होते, 'हा हा हा हा'
तू पाखंड भाजवणारा...तू खंड खंड करणारा
अखंड खंडोबाचा शेंदुरथापला पुतळा...
तू म्हणत होतास : पाहा, ते रस्त्यावर मूल खेळतंय
त्यालाही कळतंय.
तू म्हणत होतास : पाहा ती मासे विकणारी कोळीण
तीच झालेय् आज ही फडा पसरणारी नागीण...
अखेर व्हायचंय ते झालं तरीसुद्धा
पोटात ज्यांच्या गुडगुडु करायला लागलं होतं
त्या द्वाड, उनाड, उजाड बडव्यांनी
तोबरा भरला तुझा केसाळ मनगटांच्या पेंढ्यांनी;
खिंकाळणारा घोडा नमला अखेर
जळत्या माणसाची मशाल पाहून.

आकाशाच्या दारावर उमटल्या होत्या
तुझ्या खोडसाळ खुरांच्या खुबीदार खुणा
अन् पडून उताणा
तणातणा तू गुणगुणला होतास स्वतःशी :
लपशील, लपवला जाशील...
पण भोज्याच्या मागे दडलेला असेल
कायमचा...कायमचा...तुझाच अशील...

जगातील म्हाताऱ्यांनो...बडयाबडया भडव्या–बडव्यांनो
कोंबडं झाकलं तरी सकाळ होतेच
पण येऊ नये दिवस तो मात्र पुढे ढकलता येतो हेही नसे थोडके...

ऑक्टोबर १९७७

हवा

तो तिथं कोपऱ्यावर उभा राहून
पाखरांना हाळी घालू लागला
म्हणजे हवा कशी उमदी पडते
सूर्यफुलांच्या मुसळधारेसारखी...
छे, छे, एकही पाखरू नसतं त्याच्या आवाजात,
हाती फक्त दाणे मोतीया विश्वासाचे...
पाखरांचा विश्वासावरच तेवढा विश्वास असतो
अन् हवेचा पाखरांवर...
म्हणूनच तो तिथं कोपऱ्यावर उभा राहून
पाखरांना हाळी देतो
तेव्हा हवा कशी देखणी असते
हवेच्या डोळ्यातील पाखरांसारखी...

३-१०-१९७७

वन मॅन शो

हॉलमध्ये फक्त एक
अधु डोळ्यांचं जनावर दुष्पाद
बाहेरच्या धगधगत्या उन्हाला घाबरलेलं.
भिंतीवर मसाला भरलेली गूढे;
सतत उभ्या पंख्यांच्या दूरस्थ
एकतार भुंग्यांच्या धुंदीत तडफडणारी.
वळचणीतून निथळणारा प्रकाशाचा साक्षात्कार
प्रेत होऊन पडलेला अंधारजन्माआधी.
दाराशीच नाइलाजानं खुर्ची टाकून बसलेला
अंगठ्याएवढा ब्रह्मदेव भुकेनं कुरतडलेला
शेवटच्या दिवशी आज
वाट पहातोय विद्रोहाची
तीस गांडू नाणी खळखळवीत येऊ घातलेल्या गिऱ्हाईकाची.

आज हिशेब पुरे करायचेत;
आज आहे त्याचा अंतिम दिवस
परमेश्वरासमोर उभं रहायचा.
आज...
शाश्वत शेवटचा दिवस...

३–१०–१९७७

टिंब

प्रश्नचिन्हाच्या
नागमोडी फडेखाली
असतं एक टिंब;
जळता धगधग नागमणी.
सारा काळ...अवकाश...भिती
खिचून बसलेलं.
या टिंबाला प्रदक्षिणा घालायची नसते.
या टिंबाच्या पलिकडे डोकावायचं नसतं.
जो ही आज्ञा मोडतो
त्याला कोरंकरकरीत भयंकर
खिचून बसतं.
टिंबा, टिंबा, नमस्कार
कानी बंडले चमत्काऽऽऽर...

३-१०-१९७७

बॉंब

कुठंतरी बॉम्ब पडतच असतात
अन् आपलं च च च आपलं चालूच असतं.

संस्कृतीकाकूंना कॅन्सरची भावना वक्षस्थळाच्या;
आपण त्यांची कंबर चेपीत बॉम्ब लावून.

मग वर्तमानपत्रात बॉम्बची काहीच बातमी नसते;
कुठंतरी पूर...फार तर लठ्ठा पिऊन मेलेल्यांची बातमी, लाथाळ्या.

मग बॉम्बचे फोटो...वा कॅय फोटो घेतलाय!
गाडीत उभ्याउभ्याच हपिसच्या वाटेवर आपण तो पहातो.

आपल्याला खरोखरच फार फार वाईट वाटत असतं.
आपण तरी आणखी काय करणार असतो?

मनात पाल च च च करते हेच फार झालं.
आपल्याचा धाप लागते...घशात घुसमटल्यासारखं होतं.

मग संस्कृतीकाकू आपला तो स्तन आपल्या तोंडात देतात.
त्या बॉम्बमधलं कॅन्सरलेलं दूध
आपण बटाबटा पिऊ लागतो. पर्‍र्‍व्हर्स.

कुठं तरी बॉम्ब पडतच असतात.
त्याच्यासाठीच तर ते घडविलेले असतात.
आपण तरी काय करणार?
कुठंतरी बॉम्ब पडले नाहीत तर आपलं कसं होणार?

३-१०-१९७७

लझारस

अन् मग करड्या आवाजात तो म्हणाला :
लझारस, बाहेर ये!

अन् लझारस कफनातून बाहेर आला
अन् अंगावरची मरणवस्त्रे ओरबाडीत
तो त्याच्या तोंडावर पच्‌दिशी थुंकला.

लझारसला काय म्हणायचं होतं
ते त्यानं लगेच ओळखलं,
अन् दाढीतल्या दाढीत घोळदार हसत
आवाजातील ज्वालामुखी मालवून
तो म्हणाला : लझारस!
तुम्हा सर्वांच्याच प्रेतांची पोकळी
अखेर मलाच मरून काढायची आहे.

माणसाच्या आवाजात तेव्हा
धरणीकंप झाला तसा नंतर
केव्हाच...केव्हाच झाला नाही.

३–१०–१९७७

शब्दहीन तो म्हणाला

काळोख. केवळ काळोख. निव्वळ काळोखपाषाण.
ध्वनीचं गालबोटही नाही. स्तब्धतास्फटिक.
कुजबुजसुद्धा अजून गर्भात न शिरलेली.
स्पर्शाची कुठं जागही नाही.
एकटेपण. एकाकीपण. दुसरं काही काही नाही.
नुसती अंधारशिळा.
एकच एक हृदय. ध्वनिहीन टिकटिकणारं.
दुसऱ्या कशाकशाची ऊब नाही.

काळोखपहाड.
नीरवता.

सगळीकडे नुसतं काळं काळं काळं.
फॉसिलाइज्ड कृष्णपण. गच्च.
गडीगुप्प. गोठल्यासारखं.
न्याय मिळाला नाही तरी कारावास.
पाप घडलं नाही तरी साखळदंड.

मुक्तीची आशाही नाही. कदाचित कालत्रयी.
ना कुठं वळसा, ना कवडसा.
ना सहानुभूति, ना करुणा,
ना कुणाचा पाठीवरून फिरणारा हात,
ना कुणी शृंखला तोडणारं.
ना दुसरा आत्मा, ना दुसरं मन.
ना उघडणारं दार, ना उघडणारीं कुलपं.
ना कुणी हे अंधारगज वाकविणारं.

नुसती, केवळ, नितळ, गच्च गहिरी रात्र. शाश्वत.
आता वळवळत राह्यचं तें इथंच.
इथंच. तिथं आहे तरी कुठं ?
वळवळायचं. सरपटायचं, हातीं कांहीच न लागण्यासाठी.
हात तरी कुठायत ? त्यांना बोटं तरी कुठायत ?
दिशाच नाहीत. अवकाशही नाही.
आकार तर सोडाच, निराकाराची कुठं जाग नाही.

याच काळोखांतून वेध घेत चालायचं ?
चालायचं तर पायही नाहीत,
डोळ्याच्या खोबण्या रिकाम्या. सताड.
पायाखाली जमीन नाही.
पावलांना आवाज नाही. नुसतंच एक विराट
ॐकारपण. बोंबकारपण.

एकच जाणवत होतं.
अंतर्यामी पहाणं. पण तिथंही तेच.
तोच पाषाण. तीच शिळा. तोच पहाड.
तेंच असण्याचं नसणं.

पण वळवळत राह्यलाच हवं.
आपली मुक्ती आपल्यांतच आहे.
आपलेपणाची जाणीव झाली हें काय थोडं ?
सरपटत राह्यलाच हवं.
त्यांतूनच दिशांचा जन्म होईल.
आपली मुक्ती. आपल्यांतच.

उत्तरही अवतार घेईल. प्रश्नानं त्यावर
        फडा धरलेली असेल.
वैताग. कंटाळा. लोनलिनेस. बोअरडम.
आकाशजांभई अंधारओठांची.

पण उत्तर अवतार घेईलच घेईल,
गज वाकतील. दारं उघडतील.
अंधारअरण्यांतलीं स्वप्नं. काळीकुट्ट.
त्यांची संगत पुरेल ? तीं तर पेंढा भरलेलीं.
बुजगभावलीं. अंधारमृगजळांतलीं.
क्षणिक मिणमिणणारीं.
मिणमिणतात असं वाटणारीं.
त्यांना आकार चढवायला हवा.
आकाराच्या वस्त्रांतून त्यांची नग्नता कशी
        लोभसवाणी दिसेल !
त्यांना ऐरणीवर घालायला हवं.
पाहिलीत ती प्रश्नांची फडा ?
उत्तरावतार म्हणतात तो हाच...हाच.
काळोखपाषाण. अंधारशिळा.
केव्हा चीर जाणार या साऱ्याला ? केव्हा ?

ऐरणीवर घालायलाच हवं त्यांना.
स्वप्नांना आकार नेसवायला हवा.
गज वाकायलाच हवेत.
ही जांभई पुसून टाकायलाच हवी.

आत्ता...अगदी आत्ता...या क्षणीं...
म्हणजे जेव्हा केव्हा असेल तें.

आत्ता. इन्स्टंटली.
(छे, हें लिहायलाही किती त्रेतायुगं लागतात हीं!)
आत्ताऽऽऽऽऽऽ

त्यानं नसते डोळे अंतर्यामीं वळवले.
जांभई आवरती घेतली.
ओठ (तेही नव्हतेच) गच दाबून धरले.
आणि...आणि...
शब्दहीन तो म्हणाला :
आता सर्वत्र प्रकाश होऊं दे.
आणि सर्वत्र आकाशभर प्रकाशलं।

४-१०-१९७७

त्याची ही उगवण्याची वेळा

"These problems keep me treadmilling
Small nightmares all the waking nights"

डीलन टॉमसने एका श्रीमंत बाईला उद्देशून
लिहिलेल्या पत्रातील एक वाक्य.

तटस्थ तळ्यातील हंसासारखी
मृत्यूची चाहूल लागलेला तो
कवेत घेऊन होता व्रतस्थ
आकाशमनोऱ्यांचा झुबका.
रिंगण धरून रास खेळत होते
माथेफिरू कल्लोळ निशाचरांच्या आवर्तांचे.
हरवलेल्या मुलासारखा भयबावरा तो
हसणारा ओल्या डोळ्यांनी
रिते करीत होता पेल्यामागून पेले
आपल्याच पौराणिक रक्ताचे
प्राचीन खडकासारखा
रक्ताचा थेंबन् थेंब वाहून जाईपर्यंत.
कोण होता तो ? झपाटलेला ? शापित ?
परित्यक्त ? बाधा झालेला ? फुटक्या कपाळाचा गंधर्व ?
कुठून फुटला होता तो दैवी स्रोत ?
कोणत्या क्षणी तुटून घरंगळत आली होती
ही उल्का पाषाणांच्या आरण्यकात ?
कवी-त्याचे शब्द, त्याचा गळा,
त्याचं पोट आणि त्यांचंही.
जे आले होते आसऱ्याला त्याच्या वृक्षावर.
पुन्हा जन्माला आलेला आर्फियस,
स्वप्नीलांच्या जथ्यातील ख्रिस्त.

दार उघड, बया, दार उघड
हे गर्भश्रीमंत विधवे,
दार उघड...उघड ना दार.
हात रक्ताळले बघ कडी वाजवून वाजवून !
उघडतेस की नाही ? ए, प्लीज...उघड ना !
कुठायत तुझे ते सुरकुतलेले रक्तक्षयी पाय ?
ए प्लीज...बघ कसे चाटतो मी...
अशा गुदगुल्या होतील तुला !
आता राजस बुलंद गरत्या आवाजात माझ्या...
वाढा वो माय...वाढा...कवीला भिक्षा वाढा...
लाव बोट लोणच्याचं...घाल चतकोर तरी पदरात...
भुकेलाय गे कवी...भुकेलाय...
तेवढ्यात येऊन ठेपली दारी
ईश्वरानं धाडलेली व्हिस्कीची शववाहिनी.
पिगॅससनं घेतलं त्याला अलगद आपल्या पंखावर
अन् नेलं जिथं नसते कालत्रयी रात्र,
असते फक्त डोळे भेदून जाणारी प्रकाशाची भिंगरी.
तेजोवलयं वलयं वलयं नि वलयं
अन् शब्द अन् पक्षी अन् देवदूतीय स्तब्धता
ना खारीक ना पाववाले
ना वाणी ना चांभार
ना भाव ना भाडी
ना भडवे ना मारवाडी
हातात पावरी धरलेला तो
आता स्तब्धावलाय् ओठ मिटून
मातीच्या तवंगाखाली.
भटकत भटकत येतात भणंग भुतांचे घोळके
तेव्हा कूस बदलून वाचून दाखवतो तो

चौऱ्याहत्तर

आपलं नवं गाणं आपल्याच स्मृतिपाषाणाला.
कोंबडं आरवतं तेव्हा पहाटवाऱ्याबरोबर
झुळझुळते गवताची थरथर.
आलीच तर पावसाची एखादी सर
कुणा एके काळी
पोट असलेला कवी.
हातात मुकी मुरली.
ओठ मिटलेले.
त्याची ही उगवण्याची वेळा!

१९-७-१९७७

साठ वर्षांपूर्वी

एक आकाश
अक्राळविक्राळ
अकस्मात्
ठरल्यागत फाटलं
अथपासून इतिपर्यंत.

आकाश फाटलं
नि त्यातून
एक जगड्व्याळ
नांगर खाली आला
नि बेछूट फिरत गेला
प्रासादाप्रासादांच्या
नागड्या पुतळ्यांवरून.

पुतळ्यांच्या पायाशी
झालं रक्ताचं तळंच तळं.
तळ्यातून डोकावली
शाश्वताची रक्ताळ कमळं.
त्या दिवशी उगवला सूर्य
तो कधी मावळलाच नाही.
इथलंही आभाळ
केव्हाचं सोसतंय तो अनद्यतन ठणका.

इथल्या नांगराला कधी जाग येणारेय ?
केव्हा उडणार भडका ?
इथंही झार आहेत
मुद्दाम

उद्दाम
झारीत अडकून बसलेले.

कधी उडणार हा गंज ?
कधी लागणार बोथटाला धार ?
'अरोरा' केव्हाची उभी आहे.
मरणगार जळात
खुणेच्या टाळीची वाट पाहात

वाट पाहात
साठ वर्षांपूर्वी
त्यांनी पाहिली तशी !

१०–१०–१९७७

मॉस्कोचा विमानतळ

झोंबरे वारे
तरी लाडीक खेळणारे,
उबदार स्नेहाच्या
कानात कुजबुजणारे...
फर्नची रानं रानं रानं...
खडी ताजीम देणारं
त्यांचं मुकं मुकं गाणं...
मिस्टर रेगे, यूवर पासपोर्ट प्लीज...
कॉमरेड रेगे, वुई वेलकम यू ऽऽ
समोरासमोर येऊन ठाकलेली
ओळखीची अनोखी जवळीक...
एक प्रचंड पंजा...एक तान्हुला हात.
दोन जीवनांचं हस्तांदोलन.
दोन क्रांतीचं अहेव मीलन.
ज्या क्षणी मिसळली
माझ्या बुटांची माती
प्रस्तरलेल्या भूदासांच्या रात्रीत
क्रेमलीनच्या घड्याळानं दिला
जागराचा गजर
अन् लेनिनच्या शाश्वतेवरील
बदलला पहारा...

मॉस्को
१५–१–१९७३

लेव्ह तोल्स्तॉय

गाइड बोट दाखवून काही सांगत होती.
पण तिथं तुझं घर कुठंच दिसत नव्हतं.
तू मात्र दिसत होतास खेळताना, बागडताना
फूलपाखरांच्या रानात
        भिरभिरणारं एक फूल.
हातात होती तुझ्या एक फांदी
नि आत आत एक गुपित.
तुझा भाऊ म्हणाला होता :
संभाळशील जंवर ही फांदी
तंवर राहील माणसाच्या जगात शांती...
पायरीवर एकटाच बसलेला तू
त्या फांदीवरून गोंजारहात फिरवीत...
आणि दैवी, गहनगूढ बर्च वृक्षांनी
आपल्या ओंजळीत घेतलेलं तुझं थडगं...
एक हिरवं भावगीत.
गवताची शवपेटिका.
आत तू मातीच्या मंदिरात
तुझ्या नसणाऱ्या हातात
ती नसलेली फांदी
घट्ट कवटाळून धरलेली...

गाईड सांगत होती...
मला काहीच ऐकायला येत नव्हतं.

मीच एक फांदी झालो होतो
नि तिथल्या वाऱ्याबरोबर आंदुळत होतो.

मॉस्को
१५-५-१९७३

चेकॉव्ह

त्या शिल्पाकारात
निश्चयनिश्चळ बसलेला तू
कालातीत
भवती अपारदर्शी नितळ निळाई
अन् कानात
चेरी ऑर्चर्डचं ते भुताळ संगीत...
वाटलं
मला पाहताच तू उठशील,
दगडाचा माणूस होशील
अन् घोड्याच्या पाठीवर मारतात
तशी थाप
माझ्या पाठीवर मारून
कानात वाऱ्यासारखा कुजबुजशील :
माझं दुःख तुला कसं सांगू मी ?
त्या वेळी माझे डोळे ओले असतील.
माझीही सगळी आर्त एकत्र करून
मी त्यांची एक लेखणी करीन
जी हातात धरून तू लिहिशील :
होईल तेवढं प्रत्येकान
या मातीसाठी केलं असतं
तर ही कशी
डवरून आली असती
तुडुंब गर्भवतीसारखी...
नाही रे नाही
या जगातलं नाटक अजून संपलंलं नाही!

मॉस्को
१५-५-१९७३

स्लावा मीर

मी म्हटलं : स्लावा मीर !
अन् तू म्हणालास : नमस्ते !

तू एवढासासा
मी आकाशाएवढा ससा.

क्षणात मी एवढासासा
तू आकाशापलीकडला मासा.

तू खो खो हसलास.
मी खळखळ हसलो.

सारं कसं स्वच्छ स्वच्छ झालं.

मी दिलेला हत्ती
जपून ठेवलाय्स ना ?

त्याला स्वप्नं पडायला लागली की कळव.
आणखी पाठवून देईन.

जगातली स्वप्नं जागती ठेवायला हवीत.

मी तुला म्हणायला हवं : स्लावा मीर !
अन् तू मला : नमस्ते !

सारं कसं स्वच्छ स्वच्छ हवं.
आपल्या हत्तीच्या स्वप्नांसारखं.

मॉस्को
१५-५-१९७३

खार

त्याच्याकडे काही होतं.
ते त्यांना हवं होतं.
त्यांनी त्याला जंग जंग पछाडलं,
दाढीचा एकेक केस उपटला,
वृषणाला चाप लावले.
गुदद्वारी मिरच्यांची पूड घातली.
पण तो हू की चूं करीना.
मग त्यांनी त्याला बाजारचौकात आणलं
नि सर्वांसमक्ष त्याला गोळ्या घातल्या.
तो खाली कोसळला.
त्याच क्षणी त्याची जीभ
त्याच्या सदऱ्याच्या खिशातून खाली पडली
नि खारीसारखी तुरतुरत
झुडपात निघून गेली
त्यांच्या समक्ष...

बॅग

तिनं बॅग भरली. म्हणाली :
इतके दिवस (अन् रात्रीही)
एकत्र काढले कसेबसे.
आता हे तोडायलाच हवं.
थँक्स अ लॉट.
मला हवहवंसं वाटणारं
मूल दिल्याबद्दल, डिअरी बॉय.
बाऽऽऽय...
झोपलेल्या मुलाला
(त्याला नको असलेल्या)
ती कपडे बाळू लागली
अन् तीट लावता लावता
जमिनीवर अस्ताव्यस्त पडलेल्या
त्याच्या पुस्तकावर अडखळली :
तू असाच गबाळ्या,
कधी सुधारायचा नाहीस !
कसं होणार आहे तुझं कुणास ठाऊक !
तिनं त्याच्या केसातून हात फिरवला
नि ती, बॅग रिकामी करू लागली.

भिंत

पडेल
हीही भिंत पडेल.
पडेलच पडेल.
अन तिच्यावर लिहिलेलं
सर्व सर्व काही.
तिच्या शेवाळ डिखळांतून
कुणी सरपटत जाईल
विळविळीत काळंशार.
चिखलात वळवळत रहातील नक्षत्रं
अन सूर्य उगवेल पुन्हा
प्रकाशानं ओथंबून
तेव्हा फणा धरलेली असेल
शकुनानं
मातीत रुजणाऱ्या
मजकुरावर...

समुद्र

समुद्र दूर अदूर.
आकाशमनीची कोरीव पडछाया.
क्षितिज पार पुसून टाकलेलं
अन् अफाट वाळूची अथांग मायावी माया...
एखादाच समुद्रपक्षी
त्याचं अंडाकार येणं जाणं.
खेकड्यानं उभं केलेलं
किनाऱ्याच्या किनारीवर
चित्रलिपीचं मनस्वी लेणं...
समोर तू.
तुझ्या डोळ्यात मनमोर मी.
मोराच्या डोळ्यात गहनगूढ तू.
समुद्र दूर अदूर.
दूर.
अदूर.
समुद्रघोषाचं काहूर......

२४२८
ग्रं. क्र. २३९२७
काव्य
(स्थळ प्रत)
REFBK-0023127
REFBK-0023127

अंगार

अंगार ठेवून घरादारावर
त्यानं प्रस्थान ठेवलं
तेव्हा अंधार पडत चालला होता.
अखेरच्या वळणावरून
त्याने चौफेर नजर भिरकावली
अन् साऱ्या ज्वाळा
त्यानं डोळ्यात साठवून घेतल्या.
अंगार लावून
मागोव्या मार्गांना
तो पुढे निघाला
तेव्हा रानं उभी होती.
श्वास रोखून
कोल्हेकुईच्या तळयावर.
त्यानं दात ओठात रोवले
नि बेगुमानपणे मान झटकीत
प्रकाशाला टाच मारली......

श्रुति प्रकाशन

दर्जेदार साहित्याचे आश्वासन

•

प्रकाशित

मॅरिलिन चार्ली लोहिया

काव्यसंग्रह

शरद मंत्री

•

आगामी

चित्रावळ

ललितलेख

दिलीप पुरुषोत्तम चित्रे

आकाशध्वनी

आकाशवाणीवरील विविध आठवणी

बाळ कुडतडकर

वेडा पक्षी

बालकांसाठी कविता

शरद मंत्री